

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2020, 4(1): 476-487.

DOI: [10.26677/TR1010.2020.324](https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.324)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Turizm Öğrencilerinin Engelli Bireylere ve Engelli Turizmine Bakış Açılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma

Dr. Öğr. Üyesi Seyit Ahmet SOLMAZ, Harran Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Şanlıurfa, e-posta: seyitahmetsolmaz@harran.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7224-3605>

Dr. Öğr. Üyesi Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Alanya, e-posta: emirhan.yenisehirlioglu@alanya.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6856-9506>

Öz

Engelli turizm pazarı Avrupa'da sürekli bir gelişim göstermektedir. Türkiye'de de turizm katılan engelli bireylerin sayısı artmaktadır. Sosyal turizm kapsamında da değerlendirilebilecek bu turizm türünün gelişmesi, geleceğin yönetici adaylarının engelli bireylere ve engelli turizmine pozitif bir bakış sergilemesi ile daha olanaklı hale gelecektir. Bu araştırmanın amacı, turizm eğitimi alan yükseköğrenim öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizmine bakış açılarını tespit etmektir. Bu amaçla bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreninin Türkiye'deki tüm turizm eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş, Türkiye'nin muhtelif turizm okullarında ön lisans ve lisans düzeyinde turizm öğrenimi gören 542 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen veriler istatistiksel yöntemler kullanılarak ve paket program yoluyla analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, turizm öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizm pazarına pozitif baktığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin geliştirdikleri bakış açısı cinsiyet, öğrenim durumları ve engellilere hizmet edip etmeme durumlarına göre anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Engelli Bireyler, Engelli Turizmi, Engelli Turizmi Pazarı, Turizm.

Makale Gönderme Tarihi: 22.10.2019

Makale Kabul Tarihi: 10.01.2020

Önerilen Atf:

Solmaz, S. A. ve Yenişehirlioğlu, E. (2020). Turizm Öğrencilerinin Engelli Bireylere ve Engelli Turizmüne Bakış Açılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 476-487.

© 2020 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

Journal of Turkish Tourism Research

2020, 4(1): 476-487.

DOI: [10.26677/TR1010.2020.324](https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.324)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>

RESEARCH PAPER

A Research on Determining the Perspectives of Tourism Students on Disabled Individuals and Disabled Tourism

Assistant Prof. Dr. Seyit Ahmet SOLMAZ, Harran University, School of Tourism and Hotel Management, Şanlıurfa, e-mail: seyitahmetsolmaz@harran.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7224-3605>

Assistant Prof. Dr. Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU, Alanya Alaaddin Keykubat University, Faculty of Tourism, Alanya, e-mail: emirhan.yenisehirlioglu@alanya.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6856-9506>

Abstract

The disabled tourism market is developing continuously in Europe. Turkey also is increasing the number of individuals with disabilities who participated in tourism. The development of this type of tourism, which can be evaluated within the scope of social tourism, will become more feasible with the prospective managers of the future having a positive view on disabled individuals and disabled tourism. The aim of this study is to determine the perspectives of higher education students in tourism education towards disabled individuals and disabled tourism. For this purpose, a field study was carried out. All tourist areas in Turkey training of research students constitutes the universe. In the study sample selected by sampling method easy, Turkey's tourism schools in various undergraduate and graduate level education constitutes 542 students of tourism. The data obtained from the research were analyzed using statistical methods and software. The findings of the study show that tourism students have positive views on disabled individuals and disabled tourism market. At the same time, students' perspectives show significant differences according to gender, educational background and disability status.

Keywords: Disability, Disabled Individuals, Disabled Tourism, Disabled Tourism Market, Tourism.

Received: 22.10.2019

Accepted: 10.01.2020

Suggested Citation:

Solmaz, S. A. and Yenişehirlioğlu, E. (2020). A Research on Determining the Perspectives of Tourism Students on Disabled Individuals and Disabled Tourism, *Journal of Turkish Tourism Research*, 4(1): 476-487.

© 2020 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Tarih sayfalarına bakıldığında, engelli bireylerin zaman ve coğrafyadan bağımsız olarak toplumlar tarafından dışlandığına dair onlarca örnek karşımıza çıkmaktadır. Ortaçağda engelli bireylerin içlerindeki kötülüklerin dışlarına yansıdığı kabul edilerek öldürüldükleri (Akın, 2001), II. Dünya savaşı esnasında toplama kamplarında engelli bireylerin doğrudan katledildiği (Mitchell ve Snyder, 2003: 859), 1960'lı yıllarda ise Chicago şehrinin sokaklarına engelli bireylerin evlerinden dışarı çıkarak sosyal hayata karışmalarına engel olmak için "kötürüm, engelli ya da benzer bozukluğu olan kimseler sokaklarda dolaşamaz, halka kendini gösteremez ve kamu alanlarından yararlanamaz" şeklinde ikaz panoları yerleştirildiği bilinmektedir (Kitchin 1998 :350).

Maalesef ki yaşanan sosyal dışlanma sadece tarih sayfalarında ortaya çıkan bir kavram olmaktan oldukça uzaktır. Halen Çin Halk Cumhuriyeti'nde ultrason esnasında bebeğin engelli doğacağı anlaşıldığı an ailenin rızası olsun ya da olmasın yasa kapsamında bebeğin alınması gerekmektedir. Aynı şekilde engelli çocuk doğurma ihtimali olan ailelerin kısırlaştırılması da bu yasa kapsamına ele alınan bir diğer konudur (Sherry, 2004).

Türkiye'de engelli bireylerin kamusal alanlardan dışlanabildiği ve insanların engelli bireylerden kendilerini ve çocuklarını uzak tutmak isteyebildikleri de yapılan araştırmalar ile ortaya koyulmuştur (Baykoç vd. 1998, Özbaba, 2000, Eryılmaz, 2010). Özellikle spesifik olarak Turizm endüstrisini ele alan araştırmalarda ise; engelli bireylerin turist veya çalışan olarak kısmen kabul gördüğü ancak halen "sosyal dışlanma" etmenlerinin endüstrinin farklı katmanlarında yüksek düzeyde varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir (Yenişehirlioğlu ve Türkay, 2013).

Diğer endüstrilerde olduğu gibi Turizm endüstrisinin geleceği de yeni nesillerin elindedir. Bu bağlamda Turizm öğrencilerinin konuya bakışının tespit edilmesi endüstrinin geleceğinde engelli bireylerin konumlanabilmeleri açısından önem arz etmektedir.

ENGELLİ KAVRAMI VE TÜRLERİ

Engelliğin tanımı 5378 sayılı ve 1.7.2005 tarihli Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 3/a maddesinde "Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiler" şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda engelliliğin farklı türleri olduğu anlaşılabilir.

Engelli bireyler Koca'ya göre (2016) aşağıdaki 5 şekilde incelenebilmektedir:

- Zihinsel Engelliler
- Görme Engelliler
- İşitme ve Konuşma Engelliler
- Ortopedik Engelliler
- Süreğen Engelliler

Engelliliğin farklı türlerinden bahsedilebileceği gibi seviyesinden de bahsedilmesi önemlidir. Örneğin ortopedik bir engel günlük hayata hiçbir negatif dışsallık yaratmayacak şekilde bireyde var olabilirken aynı engel türü kişiyi yatalak edebilecek kadar üst seviyelerde de seyredebilir. Bu bağlamda engelliliğin hafif seyri ile ağır seyri kişinin sosyal hayat ile olan teması açısından bir göstergedir.

Günümüzde engelli bireylerin dünya nüfusunun ortalama %15'ini oluşturdukları (WHO, 2011), bu oranın ise 750 milyon kişiye tekabül ettiği ifade edilmektedir. TÜİK 2018 verilerine baktığımızda Türkiye nüfusu ortalama 81,9 milyon olarak verilmekte bu durum da ülkemizdeki ortalama her 9 kişiden birinin engelli olduğu anlamına gelmektedir. Yine TÜİK tarafından yayınlanan istatistiklere göre Türkiye’de 8,5 milyonu aşkın engelli bulunmaktadır. Verilerden de anlaşılacağı gibi Engellilik sadece bireylerin yaşadığı özel bir durum olmaktan ziyade Sosyal Devlet yapısını doğrudan ilgilendiren bir gerçekliktir. Yapılan araştırmalar engelli bireyler ile sağlıklı bireyler arasında ki eşitliğin sağlanması devletin görevi olarak ifade edilmektedir (Okur ve Erdugan, 2010: 254). Bu ifadeyi destekler şekilde engellilik kavramının Sosyal modeline göre engellilik; bireysel eksiklikler sebebiyle değil, engellilerin yaşadığı toplumun çözüm üretememesi neticesinde ortaya çıkmaktadır (Arıkan, 2002).

ENGELLİ BİREYLER VE TURİZM ENDÜSTRİSİ

İnsanlar ile diğer canlı türleri arasındaki en belirgin fark; sistematik düşünme ve kitlesel hareket edebilme yetisidir. Bu yeti birbirini hiç tanımayan insanların belirli bir amaç için bir araya gelebilmesine olanak tanımaktadır (Harari 2016). Kanada’da yaşayan bir bireyin hayatında hiç tanışmadığı ve muhtemelen asla tanışamayacağı bir Afrikalıya gıda yardımı göndermesi bu kitlesel hareketin ve sistematik düşüncenin bir örneği olarak gösterilebilir. Turizm endüstrisinde engelli bireyler söz konusu olduğunda aynı sistematik düşünme yetisi bizlere engelli bireylerin bu endüstrinin bir parçası olabilmeleri için ihtiyaç duydukları sosyal ve fiziksel altyapıları sağlamamızı söylemektedir.

Turizm endüstrisinin yasal altyapısında bu konuya yönelik çalışmalar 80’li yıllarda başlamıştır. Örneğin 1982 tarihli 2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasasında “80 odadan fazla odaya sahip tatil köyleri ve otellerde oda sayısının en az %1’ine tekabül edecek şekilde engelliler için özel olarak tasarlanmış oda bulunması gerekmektedir” şeklinde bir düzenleme bulunmaktadır. Bu bağlamda turizm endüstrisinin bel kemiği kabul edilen konaklama işletmelerinde engelli turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek altyapı hizmetlerinin var olduğu ifade edilebilir. Aksi durum söz konusu olsa bile fiziksel altyapı eksiklikleri çok kısa sürede, maddi yatırımlar ile çözülebilmektedir.

Çözülmesi zor olan esas problem insanların zihninde yatan engelli birey algısıdır. Özellikle turizm hareketlilikleri söz konusu olduğunda engelli bireyler ile temas etmekten kaçınan, tatil süreleri boyunca engelli birey görmekten rahatsızlık duyacağını belirten kişilerin var oldukları daha önceki çalışmalarda elde edilen bulgular arsındadır (Yenişehirlioğlu ve Türkay, 2013).

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Avrupa’da yaşayan engelli bireylerin %71’i seyahat faaliyetini gerçekleştirmektedir. Bunların 8 milyonu seyahatlerinde yurt dışını tercih etmektedir. 15 milyon engelli birey ise iç turizm faaliyetlerine katılmakta, 22 milyonu ise şehir turlarına katılmaktadır. Sonuç olarak; Avrupa’da ortalama 35 milyon engelli birey seyahat etmektedir ve yıllık 650 milyon geceleme oluşturmaktadır (Guerra, 2003: 1197). Avrupa için önemli bir turistik destinasyon olan Türkiye’nin de engelli turizmi pazarından pay alabilmesi, öncelikle bu pazarı önemsemek ve bunun için gerekli şartları hazırlamakla mümkün olacaktır. Bunun için öncelikle turizm yöneticilerinin engelli turizm pazarına ve engellilere pozitif bakış açısına sahip olmaları gerekmektedir. Bu araştırmada geleceğin turizm yöneticileri olan turizm öğrencilerinin engelli bireylere ve engelli turizmüne bakış açıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla Türkiye'nin muhtelif meslek yüksekokulları, turizm fakülteleri ile turizm ve otel işletmeciliği yüksekokullarında eğitim gören öğrencilere anket uygulanmak suretiyle bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Türkiye'de ön lisans ve lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu kapsamda eğitim alan öğrenci sayısının 40.000'in üzerindedir (istatistik.yok.gov.tr). Araştırmanın örneklemini ise kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiş 542 öğrenci meydana getirmektedir. Örneklem büyüklüğü ile ilgili kesin yargılar ileri sürülemeyeceği literatürde ifade edilmekle birlikte pek çok araştırma için 30 ila 500 arasında örneklem büyüklüklerinin yeterli olduğu belirtilmektedir (Altunışık vd., 2007: 127). Anket formları öğrencilere yüz yüze uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formu 3 bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde turizm öğrencilerinin engelli bireylere bakışını belirlemeye yönelik 12 ifade yer almaktadır. İkinci bölümde ise turizm öğrencilerinin engelli turizmi pazarına bakış açılarını belirlemek üzere 27 ifade bulunmaktadır. Bu kısımdaki ifadeler 5'li Likert ölçeğine göre derecelendirilmiştir. İfadeler en olumsuzdan (1) Kesinlikle Katılmıyorum, en olumluya doğrudur (5) Kesinlikle katılıyorum. Araştırmada ölçek güvenilirliği belirlemek amacıyla yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan Cronbach Alfa katsayısına bakılmıştır. Ölçekte yer alan 39 ifade için hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı 0,851'dir. Bu değer, ölçeğin yüksek derecede bir içsel tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir (Kayış, 2010: 405).

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, bilgisayar ortamında istatistiksel paket program (SPSS) kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle örnekleme oluşturan turizm öğrencilerine ilişkin özelliklerin aktarılmasında frekans analizinden yararlanılmıştır. Daha sonra ölçeğin yapısal geçerliliğini test etmek ve ifadeleri daha az sayıda boyut altında toplamak için faktör analizinden, ardından faktör analizinde ortaya çıkan boyutlarda öğrencilerin özelliklerine göre bir farklılaşma olup olmadığının belirlenmesinde ise bağımsız örneklem t-testinden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgular ve bulgulara ilişkin yorumlar aşağıda aktarılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında, birbirine yakın olduğu gözlenmektedir. Sınıflar itibariyle dağılımda ise 1. ve 2. Sınıf öğrencilerinin ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. 4. Sınıf öğrencilerinin oranı ise yalnızca %5,3'tür. Örneklem içinde lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin daha fazladır (%71,0). Bunu % 29'luk oranla ön lisans turizm öğrencileri takip etmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %59,9'u henüz zorunlu stajlarını gerçekleştirmemiş öğrencilerden meydana gelmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %68,1'i engelli bir tanıdığının olduğunu belirtmiştir. Bu durum engellilere karşı bakış konusunda sağlıklı bilgilerin alınması noktasında bir avantaj olarak düşünülebilir. Daha önce bir engelliye hizmet eden öğrencilerin oranı ise %26,3'tür.

Ölçeğin yapısal geçerliliğini test etmek ve ifadeler daha az sayıda boyut altında toplamak için faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör analizi, birbirleriyle ilişkili çok sayıdaki değişkeni az sayıda, anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörlere halinde getiren ve yaygın olarak kullanılan çok değişkenli istatistik tekniklerinden biridir (Kalaycı, 2010: 321). Faktör analizi öncesinde veri setinin faktör analizine uygunluğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle veri setinin basıklık-çarpıklık değerleri incelenmiş -2 ile +2 arasında değer aldığı görülmüştür. Aynı zamanda mod, medyan ve aritmetik ortalama dağılımları da birbirine yakındır. Bu değerler, verilerin normal dağılım koşulunu sağladığını göstermektedir. Diğer yandan verilerin faktör analizi için uygunluğun değerlendirilmesinde KMO değeri ile Barlett test sonucu da incelenmiştir. Engelli bireylere bakış ölçeği için KMO örneklem yeterliliği değeri %90,8'dir. Bu değer, mükemmel

olarak değerlendirilmektedir (Kalaycı, 2010: 322). Barlett küresellik testi sonucu da anlamlıdır ($p<0,05$). Bu değerler ölçeğin faktör analizine uygunluğunu göstermektedir. Engelli bireylere bakış ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

DEMOGRAFİK BİLGİLER		N	%
Cinsiyet	Erkek	261	49,4
	Kadın	267	50,6
Sınıf	1. Sınıf	205	39,0
	2. Sınıf	172	32,7
	3. Sınıf	121	23,0
	4. Sınıf	28	5,3
Eğitim	Ön Lisans	151	29,0
	Lisans	369	71,0
Staj Yaptınız mı?	Evet	210	40,1
	Hayır	314	59,9
Engelli Bir tanıdığınız var mı?	Evet	358	68,1
	Hayır	168	31,9
Daha önce engelli bir turiste hizmet verdiniz mi?	Evet	139	26,3
	Hayır	389	73,7

Tablo 2. Engelli Bireylere Bakış Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

FAKTÖR BOYUTLARI					Faktör Yüğü
ENGELLİ BİREYLERE POZİTİF BAKIŞ	Özdeğer	Aç. Varyans	Art. Ort.	Cr. Alfa	
Engellilere toplumsal hayatın her alanında gereken önem verilmelidir.	3,415	37,945	4,5697	0,853	,793
Çalıştığım işyerinde engelli bir çalışan olsa ona elimden gelen yardımı yaparım.					,790
Engellilerle ilgilenmenin en iyi yolu, onları toplumun doğal bir parçası olarak görmektir.					,774
Çalıştığım işyerinde engelli bireylerle çalışmaktan çekinmem.					,748
Engelli bir bireyle bulduğumda, onun yemek yemesine yardımcı olmaktan çekinmem.					,570
Engelli birisiyle bir araya geldiğimde diğer insanların ne düşündüğünü önemsemem.					,523
ENGELLİ BİREYLERLE İLİŞKİ	Özdeğer	Aç. Varyans	Art. Ort.	Cr. Alfa	
Engelli birisini çok sevsem, onunla evlenmek isterdim.	2,159	23,988	4,1236	0,661	,811
Engellik durumunu dikkate almaksızın, engelli bir bireyle yakın arkadaşlık ilişkisi kurarım.					,712
Engelli bir bireyle arkadaşlık kurmak isterim.					,597

Varimaks Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi: Açıklanan Toplam Varyans: %61,933; Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği: %90,8; Barlett’s Küresellik Testi: $p<0,001$; Ki-Kare: 6940,179; df: 36; Değerlendirme Aralığı: (1) Kesinlikle Katılmıyorum – (5) Kesinlikle Katılıyorum.

Faktör analizi neticesinde engelli bireylere bakış ölçeğinin iki boyut etrafında şekillendiği anlaşılmaktadır (Tablo 2). Bu iki boyut tarafından açıklanan toplam varyans ise %61,9'dur. Birinci boyutun özdeğeri 3,415'tir. Birinci boyutun açıkladığı varyans ise 37,945'tir. Engelli bireylere yardımcı olma ve onlara gereken özeni gösterme ile ilgili ifadelerin yer aldığı bu boyut, engelli bireylere pozitif bakış olarak isimlendirilmiştir. Boyutun aritmetik ortalamasına bakıldığında, turizm öğrencilerinin engelli bireylere gerçek anlamda pozitif baktığı, onlarla aynı işyerinde çalışmaktan çekinmeyeceği ve ellerinden gelen her türlü yardım ve desteği yapabilecekleri anlaşılmaktadır (Tablo 2). Bu bakış açısı, engellilerin de bu toplumun bir parçası olduklarını ve her bireyin bir engelli adayı olabileceğini unutmamaları açısından sevindiricidir. İkinci boyut engellilerle ilişki olarak adlandırılmıştır. Bu boyutun açıkladığı varyans, % 23,988'dir. Boyut aritmetik ortalaması, turizm öğrencilerinin engellilerle arkadaşlık kurması ile ilgili ifadelerle katılım gösterdiklerini göstermektedir (4,1236). Ancak bu boyutun aritmetik ortalaması diğer boyuta göre (4,5697) nispeten daha düşüktür. Bu bulgu, engelli bireylerle ilişki kurma noktasında turizm öğrencilerinin biraz daha çekingen davrandıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Engelli Turizmine Bakış Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

FAKTÖR BOYUTLARI					Faktör Yüğü
	Özdeğer	Aç. Varyans	Art. Ort.	Cr. Alfa	
Engelli Turizmini Teşvik	2,856	15,029	4,4739	0,829	
Ülkemizde engelli bireylere hizmet verebilecek daha fazla otel inşa edilmelidir.					,799
Engelli bireylerin turizme katılmaları için yerel yönetimler ve diğer kuruluşlar özendirici tedbirler almalıdır.					,781
Engellilerin seyahate katılmaları için daha fazla adımlar atılmalıdır.					,777
Turizm merkezlerinin çevresel düzenlemeleri engelliler için uygundur.					,625
Engelli Turizmi Pazarına Bakış	2,353	12,385	4,1083	0,709	
Engelli turistlere ayırım yapılmamalıdır.					,676
Engelli pazarı ülkemiz için önemli bir pazardır.					,637
Engelli turistlere hizmet vermekten gurur duyarım.					,625
Ülkemizde yalnızca engellilerin katılacağı festivaller düzenlenmelidir.					,589
Engelli turistler için ülkemizde daha fazla turizm işletmesi açılmalıdır.					,514
Engelli Turizminin Olumsuzlukları	1,916	10,082	4,2513	0,694	
Engelli insanlara bakış açım turizm eğitimi almaya başladıktan sonra değişti.					,779
Engellilerle birlikte tatil yapmak diğer turistlere rahatsızlık verebilir.					,600
Engelli turistler daha alıngandır.					,464
Engelli Turistlere Hizmet Etme	1,587	9,775	3,5606	0,690	
Engelli turistlerle anlaşmak daha kolaydır.					,745
Engelli müşteriye hizmet verecek kadar yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum.					,672
Hafif engellilere hizmet etmek ağır engellilere hizmet etmekten arasında bir fark yoktur.					,578
Engelli turistlere hizmet sunulurken daha hassas davranılmalıdır.					,464
Engelli Turistlerin Farklılıkları	1,836	9,666	3,4865	0,658	
Engelliler daha farklı kişilik özelliklerine sahipler.					,759
Engelli turistlerin güvenlik gereksinimleri diğer turistlere göre daha fazladır.					,731
Engelli turistler de diğer turistler gibi turizme katılma hakkına sahiptir.					,573

Varimaks Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi: Açıklanan Toplam Varyans: % 56,937; Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği: %90,8; Barlett's Küresellik Testi: $p < 0,001$; Ki-Kare: 6940,179; df: 36; Değerlendirme Aralığı: (1) Kesinlikle Katılmıyorum – (5) Kesinlikle Katılıyorum.

Engelli turizmine bakış ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçları Tablo 3'te aktarılmaktadır. Faktör analizi sonucunda engelli turizmine bakış ölçeği, beş boyut etrafında toplanmıştır. Bu beş boyutun açıkladığı varyans %56,9'dur. Engellilerin daha fazla turizm faaliyetlerine katılmaları ve onlara yönelik özendirici tedbirlerin alınmasına yönelik ifadelerin yer aldığı birinci boyut, engelli turizmini teşvik olarak isimlendirilmiştir. Boyutun özdeğeri 2,856, açıkladığı varyans ise 15,029'dur. Boyut aritmetik ortalaması incelendiğinde, bu beş boyut arasında en yüksek katılımın gösterildiği boyut olarak dikkat çekmektedir. Turizm öğrencilerinin engelli turizmi pazarının gelişmesine yönelik istekliliği gelecek açısından umut vadetmektedir.

İkinci boyut doğrudan engelli turizmi pazarına yönelik ifadelerin yer aldığı boyuttur. "Engelli pazarı ülkemiz için önemli bir pazardır", "Engelli turistler için ülkemizde daha fazla turizm işletmesi açılmalıdır." gibi ifadelerin yer aldığı bu boyutun aritmetik ortalaması, 4,1083'tür. Bu değer, turizm öğrencilerinin engelli turizmi pazarına pozitif bir yaklaşım içinde olduklarını göstermektedir.

Tablo 2'ye bakıldığında, engelli bireylere hizmet etme noktasında turizm öğrencilerinin çekimser oldukları görülmektedir. Öyle ki engellilere hizmet etme boyutunun aritmetik ortalaması 3,5606'dır. Bu durum, engellilere hizmet konusundan tecrübesiz olmalarından veyahut daha hassas davranmalarının bilincinde olmalarından kaynaklanabilir. Boyutlar itibarıyla ifadeler en düşük katılımın gösterildiği boyut beşinci boyuttur. Bu boyut, engelli turistlerin farklılıklarına yönelik ifadeler içermektedir. Ancak turizm öğrencileri, engellilerin de normal bireyler gibi olduğunu düşünmekte ve bu ifadeler düşük katılım göstermektedirler. Engelli bireylere bakış ve engelli turizm pazarına bakış ölçeklerinde yer alan boyutlarda turizm öğrencilerinin demografik özelliklerine göre farklılaşmaların olup olmadığının tespiti için farklılık analizi olan t-testinden yararlanılmıştır. İlk olarak öğrencilerin cinsiyetlerine göre boyutlarda bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buna ilişkin bulgular Tablo 4'te aktarılmıştır.

Tablo 4. Engelli Bireylere ve Engelli Turizmüne Bakış Boyutlarının Cinsiyete Göre Farklılaşması

Boyutlar	Değişken	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Ortalama Farkı	t Değeri	Anlamlılık
Engelli Bireylere Pozitif Bakış	Erkek	4,5109	,63277	0,1073	3,814	,000*
	Kadın	4,6183	,58246			
Engelli Bireylerle İlişki	Erkek	4,1311	,75078	0,0141	0,420	,675
	Kadın	4,1170	,69943			
Engelli Turizmini Teşvik	Erkek	4,4223	,64889	0,0976	3,316	,001*
	Kadın	4,5199	,62200			
Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Erkek	4,0243	,70518	0,1598	4,956	,000*
	Kadın	4,1841	,68714			
Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Erkek	4,2065	,77154	0,0769	2,202	,028*
	Kadın	4,2834	,73676			
Engelli Turistlere Hizmet Etme	Erkek	3,5692	,72034	0,0153	0,469	,639
	Kadın	3,5539	,68912			
Engelli Turistlerin Farklılıkları	Erkek	3,5115	,87162	0,0524	1,298	,194
	Kadın	3,4590	,87279			

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

Engelli bireylere pozitif bakış, engelli turizmini teşvik, engelli turizmi pazarına bakış ve engelli turizminin olumsuzlukları boyutlarında cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bütün boyutların aritmetik ortalamalarına bakıldığında kadınların erkeklere göre daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Öyle ki kadınlar, engelli bireylere erkeklere göre daha pozitif bakmaktadır. Engelli turizmine bakış açılarının da erkeklere oranla daha pozitif olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 4). Bu durum kadınların doğurganlık yetenekleri gereği daha duygusal ve korumacı bir yapıya sahip olmaları ile açıklanabilir.

Tablo 5. Engelli Bireylere ve Engelli Turizmine Bakış Boyutlarının Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşması

Boyutlar	Değişken	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Ortalama Farkı	t Değeri	Anlamlılık
Engelli Bireylere Pozitif Bakış	Ön Lisans	4,6291	,50398	0,0843	2,621	,009*
	Lisans	4,5448	,63877			
Engelli Bireylerle İlişki	Ön Lisans	4,1165	,68769	0,0109	0,285	,776
	Lisans	4,1274	,73563			
Engelli Turizmini Teşvik	Ön Lisans	4,5042	,54821	0,0413	1,225	,221*
	Lisans	4,4629	,66422			
Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Ön Lisans	4,2298	,58410	0,1670	4,538	,000*
	Lisans	4,0628	,72836			
Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Ön Lisans	4,3037	,68729	0,0795	1,988	,047*
	Lisans	4,2242	,77553			
Engelli Turistlere Hizmet Etme	Ön Lisans	3,6544	,70264	0,1253	3,380	,001*
	Lisans	3,5291	,69694			
Engelli Turistlerin Farklılıkları	Ön Lisans	3,6044	,84005	0,1621	3,528	,000*
	Lisans	3,4422	,87537			

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

Engelli bireylere ve engelli turizmine bakış boyutlarının eğitim düzeyine göre farklılaşmasına yönelik t-testi sonuçları Tablo 5’de gösterilmektedir. Sonuçlar incelendiğinde, engelli bireylerle ilişki boyutu hariç olmak üzere tüm boyutlarda anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Engelli bireylere bakış boyutunda, ön lisans eğitimi alan turizm öğrencilerinin daha pozitif bir tutum içinde oldukları anlaşılmaktadır (Tablo 5). Diğer yandan engelli turizmini teşvik ve engelli turizmine bakışta da ön lisans öğrencileri daha yüksek katılım göstermiştir. Engelli turizminin olumsuzlarını algılama bakımından, engelli turistlere hizmet etme noktasında da ön lisans öğrencilerinin, lisans öğrencilerine göre daha yüksek katılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak farkların çok da büyük olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça, öğrencilerin engelli turizmi pazarına bakışının değiştiği görülmektedir. Öğrencilerin eğitim gördükleri sınıf ile engelli bireylere ve engelli turizmine bakışlarında bir farklılaşma tespit edilmemiştir ($p > 0,05$).

Engelli birey tanıyıp tanımama değişkeni bazında faktör analizleri neticesinde ortaya koyulan boyutların tamamına yakınında bir farklılık tespit edilmiştir. Yalnızca engelli turistlerin farklılıkları boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0,05$). Diğer tüm boyutlarda engelli birey bir tanıdığı olanların ifadelerine daha yüksek katılım gösterdikleri gerek engelli bireylere gerekse engelli turizmi pazarına daha olumlu bir bakış sergiledikleri görülmektedir. Turizm öğrencilerinin staj yapıp yapmamalarına göre engelli turizmine bakışlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0,05$).

Tablo 6. Engelli Bireylere ve Engelli Turizmüne Bakış Boyutlarının Engelli Birey Tanıyıp Tanımama Durumuna Göre Farklılaşması**

Boyutlar	Değişken**	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Ortalama Farkı	t Değeri	Anlamlılık																																																								
Engelli Bireylere Pozitif Bakış	Evet	4,6229	,53762	0,1656	5,624	,000*																																																								
	Hayır	4,4572	,71456				Engelli Bireylerle İlişki	Evet	4,2029	,67226	0,2241	6,418	,000*	Hayır	3,9787	,79570	Engelli Turizmini Teşvik	Evet	4,5195	,58073	0,1367	4,429	,000*	Hayır	4,3828	,72398	Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Evet	4,1551	,65498	0,1454	4,293	,000*	Hayır	4,0097	,76718	Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2955	,72731	0,1416	3,874	,000*	Hayır	4,1538	,79503	Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5871	,69337	0,0783	2,290	,022*	Hayır	3,5087	,72194	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,5067	,87036	0,0630	1,491
Engelli Bireylerle İlişki	Evet	4,2029	,67226	0,2241	6,418	,000*																																																								
	Hayır	3,9787	,79570				Engelli Turizmini Teşvik	Evet	4,5195	,58073	0,1367	4,429	,000*	Hayır	4,3828	,72398	Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Evet	4,1551	,65498	0,1454	4,293	,000*	Hayır	4,0097	,76718	Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2955	,72731	0,1416	3,874	,000*	Hayır	4,1538	,79503	Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5871	,69337	0,0783	2,290	,022*	Hayır	3,5087	,72194	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,5067	,87036	0,0630	1,491	,136	Hayır	3,4436	,86929						
Engelli Turizmini Teşvik	Evet	4,5195	,58073	0,1367	4,429	,000*																																																								
	Hayır	4,3828	,72398				Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Evet	4,1551	,65498	0,1454	4,293	,000*	Hayır	4,0097	,76718	Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2955	,72731	0,1416	3,874	,000*	Hayır	4,1538	,79503	Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5871	,69337	0,0783	2,290	,022*	Hayır	3,5087	,72194	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,5067	,87036	0,0630	1,491	,136	Hayır	3,4436	,86929																
Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Evet	4,1551	,65498	0,1454	4,293	,000*																																																								
	Hayır	4,0097	,76718				Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2955	,72731	0,1416	3,874	,000*	Hayır	4,1538	,79503	Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5871	,69337	0,0783	2,290	,022*	Hayır	3,5087	,72194	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,5067	,87036	0,0630	1,491	,136	Hayır	3,4436	,86929																										
Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2955	,72731	0,1416	3,874	,000*																																																								
	Hayır	4,1538	,79503				Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5871	,69337	0,0783	2,290	,022*	Hayır	3,5087	,72194	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,5067	,87036	0,0630	1,491	,136	Hayır	3,4436	,86929																																				
Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5871	,69337	0,0783	2,290	,022*																																																								
	Hayır	3,5087	,72194				Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,5067	,87036	0,0630	1,491	,136	Hayır	3,4436	,86929																																														
Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,5067	,87036	0,0630	1,491	,136																																																								
	Hayır	3,4436	,86929																																																											

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

**Engelli bir tanıdığımız var mı?

Tablo 7. Engelli Bireylere ve Engelli Turizmüne Bakış Boyutlarının Engelli Bireylere Hizmet Edip Etmeme Durumuna Göre Farklılaşması**

Boyutlar	Değişken**	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Ortalama Farkı	t Değeri	Anlamlılık																																																								
Engelli Bireylere Pozitif Bakış	Evet	4,4884	,79459	0,1031	3,208	,001*																																																								
	Hayır	4,5917	,52857				Engelli Bireylerle İlişki	Evet	4,1455	,84247	0,0275	0,719	,472	Hayır	4,1179	,67976	Engelli Turizmini Teşvik	Evet	4,4133	,76758	0,0800	2,376	,018*	Hayır	4,4933	,58385	Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Evet	4,0375	,84917	0,0915	2,478	,013*	Hayır	4,1291	,63774	Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2140	,85787	0,0437	1,097	,273	Hayır	4,2577	,71431	Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5947	,78405	0,0447	1,200	,230	Hayır	3,5500	,67514	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,4410	,95390	0,0595	1,294
Engelli Bireylerle İlişki	Evet	4,1455	,84247	0,0275	0,719	,472																																																								
	Hayır	4,1179	,67976				Engelli Turizmini Teşvik	Evet	4,4133	,76758	0,0800	2,376	,018*	Hayır	4,4933	,58385	Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Evet	4,0375	,84917	0,0915	2,478	,013*	Hayır	4,1291	,63774	Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2140	,85787	0,0437	1,097	,273	Hayır	4,2577	,71431	Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5947	,78405	0,0447	1,200	,230	Hayır	3,5500	,67514	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,4410	,95390	0,0595	1,294	,196	Hayır	3,5006	,84031						
Engelli Turizmini Teşvik	Evet	4,4133	,76758	0,0800	2,376	,018*																																																								
	Hayır	4,4933	,58385				Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Evet	4,0375	,84917	0,0915	2,478	,013*	Hayır	4,1291	,63774	Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2140	,85787	0,0437	1,097	,273	Hayır	4,2577	,71431	Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5947	,78405	0,0447	1,200	,230	Hayır	3,5500	,67514	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,4410	,95390	0,0595	1,294	,196	Hayır	3,5006	,84031																
Engelli Turizmi Pazarına Bakış	Evet	4,0375	,84917	0,0915	2,478	,013*																																																								
	Hayır	4,1291	,63774				Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2140	,85787	0,0437	1,097	,273	Hayır	4,2577	,71431	Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5947	,78405	0,0447	1,200	,230	Hayır	3,5500	,67514	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,4410	,95390	0,0595	1,294	,196	Hayır	3,5006	,84031																										
Engelli Turizminin Olumsuzlukları	Evet	4,2140	,85787	0,0437	1,097	,273																																																								
	Hayır	4,2577	,71431				Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5947	,78405	0,0447	1,200	,230	Hayır	3,5500	,67514	Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,4410	,95390	0,0595	1,294	,196	Hayır	3,5006	,84031																																				
Engelli Turistlere Hizmet Etme	Evet	3,5947	,78405	0,0447	1,200	,230																																																								
	Hayır	3,5500	,67514				Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,4410	,95390	0,0595	1,294	,196	Hayır	3,5006	,84031																																														
Engelli Turistlerin Farklılıkları	Evet	3,4410	,95390	0,0595	1,294	,196																																																								
	Hayır	3,5006	,84031																																																											

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

** Daha önce engelli bir turiste hizmet ettiniz mi?

Engelli bireylere daha önce hizmet edip etmeme değişkenine göre boyutlarda bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 7'de aktarılmıştır. Engelli bireylere hizmet etmeyenlerin engelli bireylere karşı daha pozitif bir bakış geliştirdikleri görülmektedir (Tablo 7).

Diğer yandan benzer şekilde engelli turizmi pazarını teşvik boyutunda da engellilere hizmet etmeyen turizm öğrencilerinin daha olumlu oldukları söylenebilir. Aynı şekilde engelli turizmi pazarına bakış açıları da daha iyimserdir.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Elde edilen bulgular kısmen önceki çalışmaların bulgularıyla eşleşmektedir. Turistler ve turizm çalışanlarında tespit edildiği gibi turizm öğrencilerinin de engelli bireyler ile temas kurarken tedirgin oldukları bu ifadeye örnek olarak gösterilebilir. Turizm öğrencilerinin engelli bireyler ile temas kurarken tedirginlik yaşamalarının birden çok sebebi olabilir. Engelli bireylerin sosyal devlet yetersizlikleri sebebiyle topluma istedikleri seviyede entegre olamayışları buna bağlı olarak toplumdan kopmak zorunda kalmaları ister istemez engelli bireyler üzerinde bir gizem yaratabilmektedir. Bu gizem öğrencilerin “acaba engelli birey ile temasım esnasında yanlış bir şey söyler miyim, yanlış bir şey yapar mıyım, engelli kişiyi rahatsız edip utandırır mıyım?” soruları sebebiyle engellilerden çekinmelerine yol açabilir. Bu unsurun ileriki araştırmalar ile netleştirilmesi Turizm endüstrisi açısından fayda sağlayacağı aşikârdır.

Engelli bireylerin sosyal olarak toplumun bir parçası olarak çalışmaya, üretmeye, gezmeye ve eğlenmeye katılmaları engelli bireyler üzerindeki gizemi ortadan kaldıracak ve engelli birey ile teması günlük hale getirecektir. Bu alanda sorumluluk yine devletin üstüne düşmektedir. Lise, üniversite ve benzeri alanlarda engelli bireylerin eğitimi, istihdamı sağlanmalı ve bir nevi sosyal kaynaştırma eğitiminin bu kez sağlıklı bireylere verilmesi ile hissedilen çekingenliğin yok edileceği düşünülmektedir. Bulgulardan da okunabileceği gibi turizm öğrencilerinin engelli bireylere yardım etmeye ve engelli bireylerle çalışmaya istekli oluşları; engelli bireyler hakkında negatif bir düşünceyi barındırmadıklarını ortaya koymakta, sadece iletişim aşamasında buzların erimesinin beklendiğini belirtmektedir.

Teknolojik gelişmelerin ve ulaşım imkânlarının çoğalmasıyla engelli bireylerin her geçen gün turizm endüstrisinde daha fazla misafir olarak yer alacağı beklenmektedir. Ancak turizm araştırmacıları ve eğitimcileri olarak engelli bireyleri sadece misafir olarak görmekten ziyade ev sahibi olacakları şekilde yetiştirmek üzerimize düşen görevler arasındadır. Bu bağlamda turizm eğitimi veren kurumların engelli bireyler için özel kontenjanlar ayırmaları, lisans ve lisansüstü eğitimlerde engelli bireylere pozitif ayrımcılık tanınmaları turizm endüstrisinin geleceği açısından önem arz etmektedir. Özellikle lisans eğitimi seviyesindeki müfredatlara Engelli Turizmi dersinin koyulması ve bu kapsamda engel türleri, engelli bireylerin ihtiyaçları, iletişim kurma şekilleri ve mümkün durumlarda işaret dili ve Braille alfabesinin öğretilmesi turizm endüstrisinde ihtiyaç duyduğumuz gereksinimler arasındadır.

Engelli Turizmi alternatif bir turizm türü olarak kabul edilmemelidir. Turizm endüstrisi içerisinde engelli bireylerin seyahatlerini sorunsuz şekilde tamamlayabilmelerine olanak tanımak turizm endüstrisinin kendi görevidir. Engelli turizmi, engelli bireylerin turizme katılmalarını sağlamaktan ziyade engelli bireylerin engellerinin ortadan kaldırılarak endüstri içerisinde sıradan bir turist gibi zaman geçirebilmelerine olanak tanımak şeklinde tanımlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*. Dost Kitabevi, Ankara.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Engelliliğe Yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1):12-21.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı N. ve N. Aslan (1998). Engelli ve Engelsiz Çocuğa Sahip Anne Babaların Engellilere ve Entegrasyona İlişkin Düşünceleri. *Destek Dergisi*, 1(1): 25- 33.
- Eryılmaz, B. (2010). Turizmde Engelli Pazarının Değerlendirilmesi ve Bodrum Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Harari, Y. N. (2015). *Sapiens: A Brief History of Humankind*. Harper: New York.
- <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim Tarihi: 19.10.2019.
- Kalaycı, Ş. (2010). Faktör Analizi. İçinde SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri (Ed. Şeref Kalaycı). Asil Yayın-Dağıtım, Ankara.
- Kayış, A. (2010). Güvenilirlik Analizi, içinde SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri (Ed. Şeref Kalaycı). Asil Yayın-Dağıtım, Ankara.
- Kitchin, R (1998). Out of Place', Knowing One's Place': Space, Power and The Exclusion of Disabled People. *Disability & Society*, 13(3): 343-356.
- Koca, C. (2010). Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu. Dünya Engelliler Vakfı, İstanbul
- Okur, N. ve F.E. Erdoğan (2010). Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu 4-5-6 Kasım*, Denizli
- Özbaba, N. (2000). Okul Öncesi Eğitimcilerin ve Ailelerinin Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ile Normal Çocukların Entegrasyonuna (kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sherry, M. (2004), Overlaps and Contradictions Between Queer Theory and Disability Studies. *Disability & Society*, 19(7): 769-785.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2018), Nüfus, Konut ve Demografi Verileri
- WHO, W. (2011). World Report on Disability. *Geneva: WHO*.
- World Health Organisation (2011) World Report on Disability, Malta
- Yenişehirlioğlu E. ve Türkay O. (2013). Engelli Turistlerin Konaklama İşletmelerinde Kabul Görme Düzeyine Yönelik Algılama ve Sorunlar: Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma - *Akademik Turizm ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* - 1 – 46.